

मराठी अक्षरभारती WORKBOOK

इयत्ता दहावी (इंग्रजी माध्यम)

ठळक वैशिष्ट्ये

- अद्ययावत कृतिपत्रिका प्रारूपावर आधारित.
- प्रत्येक पाठाचे परिच्छेदांत विभाजन.
- विविध प्रकारच्या आकलन कृतींचा समावेश.
- स्वमत लिहिण्याकरिता उपयुक्त मुद्दे अंतर्भूत.
- अधिकाधिक सरावासाठी प्रत्येक पाठ व कवितेच्या अंती भाषाभ्यास (व्याकरण) विभाग समाविष्ट.
- अधिक सरावाकरता स्वतंत्र अपठित गद्य आकलन विभाग.
- कृतींची उत्तरे लिहिण्याकरता पर्याप्त जागा उपलब्ध.
- मागील वर्षांच्या बोर्ड कृतिपत्रिकांमधील निवडक कृतींचा समावेश.
- विद्यार्थ्यांच्या सृजनशक्तीच्या विकासाकरता उपयुक्त.
- परीक्षेचे स्वरूप समजण्याकरता कृतिपत्रिका प्रारूप अंतर्भूत.
- कवितांचे भावार्थ व त्यांचे सविस्तर स्पष्टीकरण Q. R. Code च्या माध्यमातून उपलब्ध.

विद्यार्थ्यांचे नाव : .....

शाळेचे नाव : .....

इयत्ता : .....

तुकडी : .....

अनुक्रमांक : .....

Printed at: **Print to Print**, Mumbai

© Target Publications Pvt. Ltd.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

प्रस्तावना

नमस्कार, विद्यार्थी मित्र-मैत्रिणींनो!

दहावीचं वर्ष म्हणजे आपल्या शैक्षणिक जीवनातला महत्त्वाचा टप्पा! या टप्प्यावर शासनाने पारंपरिक शिक्षण पद्धतीत परिवर्तन साधत ज्ञानरचनावादावर आधारित अभ्यासक्रम योजला आहे. हा अभ्यासक्रम विद्यार्थ्यांमधील भाषिक कौशल्यांचा विकास घडवणारा तर आहेच, शिवाय विद्यार्थ्यांना भाषेचा लळा लावणारा व भाषेच्या बळावर त्यांच्यातील आकलनशक्ती, कल्पनाशक्ती, सर्जनशीलता या गुणांचा विकास करणारा आहे. जीवनाला कलाटणी देणारा हा टप्पा सहज व सुरळीत पार व्हावा अशी साहजिकच प्रत्येक विद्यार्थ्यांची इच्छा असते. हीच इच्छा लक्षात घेऊन व सुधारित मूल्यमापन आराखड्याचा सखोल अभ्यास करून **टारगेट प्रकाशनाचे मराठी अक्षरभारती Workbook इयत्ता दहावी** या पुस्तकाची निर्मिती करण्यात आली आहे. हे पुस्तक विद्यार्थी व अभ्यासक्रम यांदरम्यानचा सेतू बनून महत्त्वपूर्ण भूमिका निभावण्यास सक्षम आहे.

या Workbook मध्ये, गद्य, पद्य, स्थूलवाचन व अपठित गद्य आकलनाचा समावेश करण्यात आला आहे. विद्यार्थ्यांना स्वमत लिहिताना येणाऱ्या अडचणी लक्षात घेऊन स्वमत लिहिताना उपयुक्त ठरतील अशा मुद्द्यांचा समावेश प्रत्येक स्वमताखाली करण्यात आला आहे. व्याकरण व भाषिक घटकांच्या अधिकाधिक सरावाकरता प्रत्येक पाठ व कवितेअंती भाषाभ्यास विभागांतर्गत भरपूर कृती देण्यात आल्या आहेत. Workbook ची रचना करत असताना प्रत्येक विभागात विचारण्यात आलेल्या प्रत्येक कृतीचे उत्तर लिहिण्याकरता पर्याप्त जागा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. Workbook च्या माध्यमातून या विषयाचा परिपूर्ण सराव होऊन विद्यार्थी परीक्षेला आत्मविश्वासाने सामोरे जातील.

प्रत्येक पाठांतर्गत समाविष्ट केलेल्या ग्रहण, स्मरण व तार्किकतेवर आधारित कृती विद्यार्थ्यांची ज्ञानकक्षा व आकलन शक्ती वाढवण्यास उपयुक्त ठरतील. विद्यार्थ्यांच्या वैचारिक शक्तीचा व भाषाशक्तीचा विकास साधण्याकरता अपठित गद्यावर आधारित कृतींचा समावेशही या Workbook मध्ये करण्यात आला आहे. विद्यार्थ्यांना परीक्षेचे स्वरूप योग्य रीतीने समजावे याकरता कृतिपत्रिका प्रारूपही यात देण्यात आले आहे.

Workbook मध्ये अध्ययनाकरता देण्यात आलेल्या कृतींचा सराव केल्याने विद्यार्थ्यांची सृजनशक्ती व आत्मविश्वास वाढीस लागेल यात तीळमात्रही शंका नाही. हे Workbook विद्यार्थ्यांबरोबरच शिक्षकांकरताही उपयुक्त व ज्ञानवर्धक ठरेल अशी आम्हांला आशा व खात्री आहे.

हे पुस्तक परिपूर्ण करण्यासाठी आम्ही सर्वतोपरी प्रयत्न केले आहेत, तरी पुस्तक अधिकाधिक उत्कृष्ट व्हावे, यासाठी आपल्या सूचना स्वागतार्ह आहेत. याकरता आपला अभिप्राय mail@targetpublications.org या ई-मेल पत्त्यावर पाठवावा ही नम्र विनंती.

धन्यवाद!

ज्ञानार्थींना मनःपूर्वक शुभेच्छा!

प्रकाशक

आवृत्ती: द्वितीय

Disclaimer

This reference book is transformative work based on 'मराठी अक्षरभारती; चौथे पुनर्मुद्रण: २०२२' published by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the Maharashtra State Bureau of Textbook Production and Curriculum Research, Pune. Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

मराठी अक्षरभारती
कृतिपत्रिका आराखडा

वेळ : ३ तास

एकूण गुण: ८०

विभाग १ : गद्य

एकूण गुण १८

- (अ) १ पठित उतारा - ७ गुण } १३० ते १५० शब्द
(आ) १ पठित उतारा - ७ गुण }
(इ) १ अपठित उतारा - ४ गुण - ८० ते १०० शब्द

(अ) आणि (आ) - ०७ गुणांसाठी कृतिनिहाय गुणविभागणी -

- (१) आकलन कृती - २ गुण
(२) आकलन कृती - २ गुण
(३) स्वमत - ३ गुण
(इ) ४ गुणांसाठी कृतिनिहाय गुणविभागणी -
(अ) आकलन कृती - २ गुण
(आ) आकलन कृती - २ गुण

विभाग २ : पद्य

एकूण गुण १६

- (अ) १ पठित पद्य - ८ गुण
(आ) १ पठित पद्य - ८ गुण

(अ) ८ गुणांसाठी कृतिनिहाय गुणविभागणी -

- (१) आकलन कृती २ गुण
(२) आकलन कृती २ गुण
(३) कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहिणे (चार शब्द देणे) २ गुण
(४) काव्यसौंदर्य २ गुण

(आ) ८ गुणांसाठी कृतिनिहाय गुणविभागणी -

दिलेल्या २ कवितांपैकी कोणत्याही एका कवितेसंबंधी पुढील मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवणे अपेक्षित. (सहापैकी पाच कृती देणे व पाचही सोडवणे)

- (१) प्रस्तुत कवितेचे कवी/कवयित्री. १ गुण
(२) प्रस्तुत कवितेचा विषय. १ गुण
(३) प्रस्तुत कवितेतील दिलेल्या दोन ओळींचा सरळ अर्थ लिहिणे २ गुण
(४) प्रस्तुत कवितेतून मिळणारा संदेश लिहा. २ गुण
(५) प्रस्तुत कविता तुम्हांला आवडण्याचे वा न आवडण्याचे कारण लिहा. २ गुण
(६) प्रस्तुत कवितेतील शब्दांचा अर्थ लिहिणे (चार शब्द देणे) २ गुण

विभाग ३ : स्थूलवाचन

एकूण गुण ६

प्रत्येकी ३ गुणांच्या २ कृती

(स्वमत व अभिव्यक्तीवर आधारित ३ कृती देणे व त्यांपैकी २ सोडवणे अपेक्षित)

विभाग ४ : भाषाभ्यास

एकूण गुण १६

- (अ) व्याकरण घटकांवर आधारित कृती ८ गुण
(१) वाक्यप्रकार २ गुण
विधानार्थी, प्रश्नार्थी, उद्गारार्थी, आज्ञार्थी वाक्य ओळखणे.

(२) वाक्य रूपांतर	२ गुण
i. प्रश्नार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर	
ii. उद्गारार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर	
iii. आज्ञार्थी व विधानार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर	
iv. होकारार्थी व नकारार्थी वाक्यांचे परस्पर रूपांतर	
(३) वाक्प्रचार (३ देणे व त्यापैकी २ लिहिणे अपेक्षित) (खालील वाक्प्रचारांचा अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करणे.) (प्रत्येकी १ गुण अर्थासाठी व १ गुण वाक्यात उपयोगासाठी)	४ गुण
(आ) भाषिक घटकांवर आधारित कृती	८ गुण
(१) शब्दसंपत्ती –	४ गुण
i. समानार्थी शब्द	} यांपैकी कोणत्याही ४ घटकांवर प्रत्येकी १-१ गुणांच्या ४ कृती विचारणे अपेक्षित
ii. विरुद्धार्थी शब्द	
iii. शब्दसमूहांबद्दल एक शब्द लिहिणे	
iv. एकवचन – अनेकवचन	
v. लिंग बदलणे	
(२) लेखननियमांनुसार लेखन –	२ गुण
अचूक शब्द ओळखा –	} (कोणतेही दोन शब्द-प्रत्येकी ४ पर्यायांसह देणे. चार पर्यायांपैकी १ शब्द अचूक देणे) किंवा (प्रत्येक वाक्यात लेखननियमांनुसार दोन चुकीचे शब्द देणे, ते शब्द दुरुस्त करून लिहिणे अपेक्षित)
दोन वाक्य देणे.	
(३) विरामचिन्हे	२ गुण
योग्य विरामचिन्हे वापरा किंवा विरामचिन्हे ओळखा.	

विभाग ५ : उपयोजित लेखन

एकूण गुण २४

(अ) पत्रलेखन	
औपचारिक किंवा अनौपचारिक	६ गुण
मागणी/ विनंती	अभिनंदन
	किंवा
अपठित गद्य उताऱ्याचे सारांशलेखन. (विभाग – १ गद्य (प्र. क्र. १ (इ) मधील अपठित गद्य उताऱ्याचा १/३ सारांश लिहिणे)	
(आ)	१० गुण
(१) जाहिरात लेखन (५० ते ६० शब्द)	} तिन्ही देणे त्यापैकी २ लिहिणे अपेक्षित (प्रत्येकी ०५ गुण)
(२) बातमी लेखन (५० ते ६० शब्द)	
(३) कथालेखन (८० ते ९० शब्द)	
(ई) लेखनकौशल्य (१०० ते १२० शब्द)	८ गुण
(१) प्रसंगलेखन	} तीनपैकी १ लिहिणे अपेक्षित
(२) आत्मकथन	
(३) वैचारिक लेखन	

अक्षरभारती गुणविभागणी

घटकनिहाय गुणविभागणी			
अनु. क्र	घटक	गुण	विकल्प गुण
१	गद्य	१८ गुण	
२	पद्य	१६ गुण	८ गुण
३	स्थूलवाचन	०६ गुण	३ गुण
४	भाषाभ्यास	१६ गुण	२ गुण
५	उपयोजित लेखन	२४ गुण	३३ गुण
	एकूण गुण	८० गुण	४६ गुण

अंतर्गत मूल्यमापन - २० गुण		
अ.	श्रवण कौशल्य	०५ गुण
आ.	भाषण कौशल्य	०५ गुण
इ.	स्वाध्याय	१० गुण

*याशिवाय भाषिक घटकांवर आधारित कृतींमध्ये विचारण्यात येणाऱ्या कृतीनुसार काही विकल्प गुण आहेत.

[महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे - ०४]

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठाचे नाव	कवी/कवयित्री/लेखक/लेखिका	पृष्ठ क्र.
१.	तू बुद्धी दे (प्रार्थना)	गुरू ठाकूर	१
२.	संतवाणी		
	अ. अंकिला मी दास तुझा	संत नामदेव	३
	आ. योगी सर्वकाळ सुखदाता	संत एकनाथ	९
३.	शाल	रा. ग. जाधव	१६
४.	उपास	पु. ल. देशपांडे	२४
	मोठे होत असलेल्या मुलांनो... (स्थूलवाचन)	डॉ. अनिल काकोडकर	४०
५.	दोन दिवस (कविता)	नारायण सुर्वे	४४
६.	चुडीवाला	जयश्री रुईकर	५२
७.	फूटप्रिन्ट्स	डॉ. प्रदीप आवटे	६३
८.	ऊर्जाशक्तीचा जागर	डॉ. रघुनाथ माशेलकर	७३
	जाता अस्ताला (स्थूलवाचन)	गुरुदेव रवींद्रनाथ टागोर	८३
९.	औक्षण (कविता)	इंदिरा संत	८६
१०.	रंग साहित्याचे		९३
११.	जंगल डायरी	अतुल धामनकर	१०८
१२.	रंग मजेचे रंग उद्याचे (कविता)	अंजली कुलकर्णी	११८
	जगणं कॅवटसचं (स्थूलवाचन)	वसंत शिरवाडकर	१२६
१३.	हिरवंगार झाडासारखं (कविता)	जॉर्ज लोपीस	१२९
१४.	बीज पेरले गेले	चंदू बोर्डे	१३७
१५.	खरा नागरिक	सुहास बारटक्के	१४८
१६.	स्वप्न करू साकार (कविता)	किशोर पाठक	१६१
	व्युत्पत्ती कोश (स्थूलवाचन)		१६९
•	अपठित गद्य आकलन		१७२

[टीप: पाठाखाली दिलेले प्रश्न * या चिन्हाने दर्शवले आहेत.]

Practicing model papers is the best way to self-assess your preparation for the exam. Scan the adjacent QR Code to know more about our **“SSC 54 Question Papers & Activity Sheets With Solutions.”**

Don't lose out on marks in Grammar & Writing Skills. Practice more & score full with Target's **“व्याकरण - भाषाभ्यास व उपयोजित लेखन”**. Scan the adjacent QR Code and go for it now.

Scan the adjacent QR Code to know more about our **“Board Questions with Solutions”** book for Std. X and Learn about the types of questions that are asked in the X Board Examination.

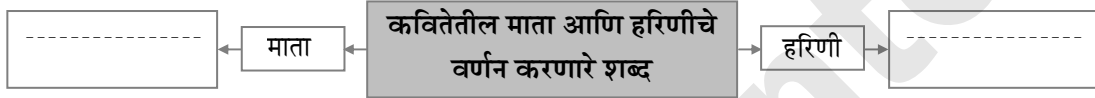
(अ) अंकिला मी दास तुझा

- संत नामदेव

कृतिपत्रिकेतील प्रश्न २ (अ)/(आ) साठी

१. आकलन कृती

*१. आकृती पूर्ण करा.

२. कोण ते लिहा.

i. बाळ आगीच्या तडाख्यात सापडल्यावर धावत जाणारी

ii. भक्ताच्या हाकेला धावून येणारा [मार्च २०१९]

*iii. परमेश्वराचे दास

iv. पिल्ले जमिनीवर कोसळल्यावर धरिणीवर झेपावणारा

v. भुकेलेले [मार्च २०१९]

vi. भुकेल्या वासराचा आवाज ऐकताच हंबरणारी

vii. परमेश्वर कृपेची याचना करणारे [मार्च २०१९]

*viii. मेघाला विनवणी करणारा [मार्च २०१९]

पाठ्यपुस्तक पृष्ठ क्र. २

[अग्निमाजि पडे .....

..... चातक तैसा ।।६।।]

टीप: येथे कवितेच्या सर्व ओळी न देता त्याची सुरुवात व शेवट शब्दसंकेत म्हणून देण्यात आले आहेत. विद्यार्थ्यांनी पाठ्यपुस्तकातून या ओळी वाचाव्यात. परीक्षेमध्ये मात्र संपूर्ण कविता देऊन त्यावर आधारित कृतीची उत्तरे लिहिणे अपेक्षित असेल हे लक्षात ठेवा.

२. आकलन कृती

*१. पाठाच्या आधारे खालील कृती केव्हा घडतात ते लिहा.

i. माता धावून जाते

ii. धरिणीवर पक्षिणी झेपावते

iii. गाय हंबरत धावते

iv. हरिणी चिंतित होते [मार्च २०१९]

३. शब्दांचे अर्थ

१. खालील शब्दांचे अर्थ लिहा.

i. अंकिला -

ii. पाडस [मार्च २०२०] -

iii. दास -

iv. वत्सरावे -

v. मेघ -

vi. माझिया -

४. काव्यसौंदर्य

१. 'तैसा धांवें माझिया काजा।

अंकिला मी दास तुझा।।' या ओळींचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा.

[मार्च २०१९]

उत्तर:

२. 'सर्वेचि झेंपावे पक्षिणी।

पिळीं पडतांचि धरणीं।।

भुकेलें वत्सरावें।

धेनु हुंबरत धावे।।' या ओळींतील विचारसौंदर्य स्पष्ट करा.

उत्तर:

*३. आई, प्राणी, पक्षी यांच्या मातृप्रेमाचे कवितेतून व्यक्त झालेले वर्णन तुमच्या शब्दांत सांगा. [मार्च २०१९]

उत्तर:

*४. संत नामदेवांनी परमेश्वराकडे केलेली विनंती सोदाहरण स्पष्ट करा.

उत्तर:

*५. पक्ष्याच्या/प्राण्याच्या आपल्या पिलाशी असलेल्या संबंधाबाबत तुमचा अनुभव लिहा.

[मुद्दे: प्राण्याच्या पिलाचे आगमन – त्याचा आजवरचा प्रवास – त्याच्या गमती – भांडण – पिलाला होणारा त्रास – आईचे रागावणे – पिलाची काळजी – माया.]

[टीप: विद्यार्थ्यांना स्वमत लेखन सोपे जावे यासाठी प्रत्येक स्वमताखाली काही मुद्दे दिले आहेत. त्या आधारे विद्यार्थी स्वमत लिहू शकतात. परीक्षेत असे मुद्दे दिले जाणार नाहीत. या मुद्द्यांशिवायही विद्यार्थी आपले उत्तर लिहू शकतात.]

उत्तर:

मुद्द्यांच्या आधारे कवितेसंबंधी कृती

१. खालील कवितेसंबंधी दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कृती सोडवा.

i. प्रस्तुत कवितेच्या कवी/कवयित्रीचे नाव लिहा.

[मार्च २०२०]

उत्तर:

ii. प्रस्तुत कवितेचा विषय लिहा.

[मार्च २०२०]

उत्तर:

iii.

अ. खालील ओळींचे सरळ अर्थ लिहा.

‘वणवा लागलासे वनीं। पाडस चिंतीत हरणी।।

नामा म्हणे मेघा जैसा। विनवितो चातक तैसा।।’

उत्तर:

ब. 'अग्निमाजि पडे बाळू। माता धावें कनवाळू।।'

[मार्च २०२०]

उत्तर:

iv. ही कविता आवडण्याची किंवा न आवडण्याची कारणे लिहा.

[मार्च २०२०]

उत्तर:

v. खालील शब्दांचे अर्थ लिहा.

अ. सवें [मार्च २०२०] -

ब. काज [मार्च २०२०] -

क. कनवाळू [मार्च २०२२] -

ड. धेनू [मार्च २०२०] -

कृतिपत्रिकेतील प्रश्न ४ (अ)/(आ) साठी

भाषाभ्यास विभाग

अ. व्याकरण घटकांवर आधारित कृती

१. खालील वाक्यांचे प्रकार ओळखा.

(विधानार्थी/ प्रश्नार्थी/ उद्गारार्थी/ आज्ञार्थी)

i. बातमी वेगाने गावभर पसरली. -

ii. बाप रे! केवढी गर्दी आहे! -

२. कंसातील सूचनेनुसार वाक्यरूपांतर करा.

i. कष्टाशिवाय कोणाला फळ मिळते? (विधानार्थी करा.)

उत्तर:

ii. अनन्याची तब्येत बिघडली होती. (नकारार्थी करा.)

उत्तर: -----

आ. भाषिक घटकांवर आधारित कृती

१. खालील शब्दांसाठी समानार्थी शब्द लिहा.

- i. अग्नि - ----- ii. धरणी - -----
 iii. मित्र [मार्च २०१९, २०२२] - ----- iv. शक्ती - -----

२. खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

- i. दास × ----- ii. कनवाळू × ----- iii. अभिमान × -----

३. खालील शब्दसमूहांसाठी एक शब्द लिहा.

- i. केलेले उपकार जाणणारा - ----- ii. इच्छिलेली वस्तू देणारी गाय - -----
 iii. चार रस्ते एकत्र येतात ती जागा - ----- iv. देव नाही असे मानणारा - -----

४. खालील शब्दांचे वचन बदला.

- i. बाकडा - ----- ii. वह्या - ----- iii. तारे - -----

५. खालील शब्दांचे लिंग बदला.

- i. माता - ----- ii. दास - ----- iii. पक्षिणी - -----

६. अचूक शब्द ओळखून लिहा.

- i. अंकिला / अंकिला / अंकीला / अंकीला - -----
 ii. पक्षीणी / पक्षिणी / पक्षीणि / पक्षिणि - -----

७. खालील वाक्यांत योग्य विरामचिन्हांचा वापर करून वाक्ये पुन्हा लिहा.

- i. मेघा मी चटकन जाऊन येते

उत्तर: -----

- ii. वा काय झकास झालीय भाजी

उत्तर: -----

[सूचना: या कवितेच्या सुलभ आकलनाकरता शेजारी दिलेला Q. R. Code Quill - The Padhai App द्वारे स्कॅन करून कवितेचा भावार्थ कथन करणारा व्हिडिओ पाहा.]

शिक्षकांचा शेर:

दिनांक: